

https://doi.org/10.18485/fpn_pz.2024.26.3

UDK 323.1(=163.41):324(32.019.5)

Kosovo i Metohija kao „tema svih tema” na izborima u Srbiji²

Sažetak

Izbori i izborne kampanje u Srbiji temu Kosova i Metohije imaju kao konstantu od uvođenja višepartizma. Često na prisustvo teme utiču i aktuelni događaji, ali je Kosovo i Metohija postalo deo širih društvenih rascepa unutar biračkog tela u Srbiji. Političke partije se pozicioniraju na različite načine, ali se predanost nacionalnom interesu i nacionalnom identitetu potvrđuje kroz borbu za Kosovo i Metohiju. Sveprisutna tema Kosova i Metohije deo je i unutrašnjih i spoljnopolitičkih orijentacija u Srbiji. Kosovo i Metohija svoje mesto ima u bezbednosnim, kulturnim, religijskim i ekonomskim temama kampanje. Izjašnjavanje o ovoj temi često može da donese glasove, ali isto tako i da bude demoralisajući momenat za birače. Kosovo i Metohija se savršeno uklapa i u populistički diskurs, koji je imanentan u političkom životu Srbije. U izbornoj kampanji 2023. godine, iako je fokus bio na temi protesta i majske tragedije u Srbiji, Kosovo i Metohija se provlačilo kroz niz tema i skoro svi akteri su imali svoje stavove po pitanju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti Kosova i Metohije. Istraživanje je rađeno kroz praćenje izborne kampanje i ključnih poruka koje su slali lideri najvažnijih političkih opcija u Srbiji podeljeni u grupe vlast i opozicija, a unutar opozicije na desnu/nacionalnu i demokratsku/građansku što bi bio najpribližiji opis razlika unutar opozicije.

Ključne reči

izbori, Srbija, Kosovo i Metohija, izborna kampanja

[1] E-mail adresa: despot.kovacevic@fpn.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0002-8381-4151>

[2] Rad je podržan sredstvima Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije na osnovu Ugovora o realizaciji i finansiranju naučnoistraživačkog rada NIO u 2024. godini, broj: 451-03-66/2024-03 od 26.01.2024. godine.

Uvod

Tema Kosova i Metohije nezaobilazna je u političkim debatama u Srbiji. U toku izbornih kampanja ova tema uvek ima svoje mesto u obraćanjima biračima od strane svih relevantnih aktera. Tema je značajna jer prati dinamiku procesa i često se koristi kao dobar obrazac za privlačenje pažnje i podrške birača. Česta upotreba problema Kosova i Metohije primetna je u populističkim obrascima koji je imanentan partijskom sistemu Srbije. U ovom radu analiziramo upotrebu teme Kosova i Metohije u izbornoj kampanji 2023. Dinamika međuetničkih odnosa i pregovori Beograda i Prištine često utiču na političke odnose u Srbiji, ali i na izbornu kampanju. Istraživanje sprovodimo kroz analizu diskursa koji je korišćen u kampanji. Zašto je Kosovo i Metohija „tema svih tema“ može se videti upravo u izbornim kampanjama kada se akteri obraćaju biračima i uključuju ovu temu u niz drugih poput spoljne politike, identitetskih, ljudskih prava i sloboda, socijalnih i ekonomskih itd. Osnovni cilj ovog istraživanja je da pokažem da se tema Kosova i Metohije koristi kao dobar izborni mehanizam u velikom broju drugih tema. Navedena tema u različitim oblicima poprima populističke oblike i uklapa se u obrasce koji objašnjavaju novi talas populizma koji nije zaobišao ni Srbiju, uz konstataciju da je populizam u različitim oblicima trajan deo političkih odnosa u Srbiji. U određenim periodima višepartizma u Srbiji tema Kosova i Metohije bila je deo parcijalnog rasepa na koji su se nadovezivale teme evropskih integracija pa je biračima „nuđena“ svojevrsna ponuda između borbe za suverenitet ili evropskog puta. Promenama vlasti 2012. godine ovaj fenomen dobija drugačiji oblik pa se vlasti pokušavaju predstaviti boricima za obe stvari uz jasne antagonizme koje naglašavaju. Zanimljivost teme leži u nizu unutrašnjih i spoljnopolitičkih uticaja koji oblikuju ovu temu za birače.

Dizajn istraživanja

Istraživanje³ teme Kosova i Metohije u izbornoj kampanji 2023. rađeno je kroz praćenje izborne kampanje na internet stranicama medija *Blic*, *Kurir*, *Danas*, *Nova*, *N1*, *RTS*, *Euronews* u periodu između 27. novembra i 17. Decembra 2023. godine. Istraživanje je rađeno u pet velikih tematskih oblasti: a) država i politički sistem: spoljna politika i vladavina prava; b) sloboda, demokratija i civilno društvo; c) ekonomija: rad, zapošljavanje socijalni dijalog; d) socijalni sistemi i politike; e) politike identiteta: nacionalna politika, položaj i prava strukturno diskriminiranih grupa. Kroz analizu prikupljenih podataka za izborne liste na izborima 2023. primetno je korišćenje teme Kosova i Metohije u svim tematskim oblastima i od strane različitih izbornih lista. Analiza diskursa kroz ključne poruke koje su izborne liste slale biračima pokazuje jasne smernice upotrebe ove teme u političkom životu Srbije. Omnipotentnost teme Kosova i Metohije leži u snazi mita, ali i realne političke težine koju tema ima za građane Srbije pa je upotreba često prilagođena u značajnom broju javnih politika i programa koje partije nude biračima.

Argumentacija

Otvoreno pitanje privlačnosti teme Kosova i Metohije za birače ima svoje utemeljenje u nacionalnom identitetu, ali i višedecenijskim stavljanjem u fokus dešavanja u pokrajini kao ključnih, temeljnih pitanja društvenog napretka. Nije tema Kosova i Metohije uvek dominantna u narativu u izbornim kampanjama, jer njih diktiraju društvene okolnosti. Ipak, ne postoji izborna kampanja u Srbiji koja nije ovu temu imala u okviru ključnih debata i kao jednu od ključnih ponuda za birače. Tema Kosova i Metohije deo je i ključnih društvenih rascepa u Srbiji. Ona svoj prostor nalazi u jednom trajnijem rascepu koji postoji u našem društvu u podeli na nacionalno i građansko (Goati, 2004: 168; Pavlović i Antičić, 2007: 254 itd.). Ovaj rascep u sebi sabira niz drugih društvenih podela poput spolj-nopolitičkih orijentacija (pro-EU vs. anti-EU; Nato vs. anti-Nato), prema identitetu (crkva, kultura, upotreba pisma), prema socijalnim temama itd. Ipak, sa narastanjem partijskog sistema sa dominantnom strankom na čelu sa SNS u Srbiji (Kovačević, 2023: 249) stožerna partija pokušava da u svoj sveobuhvatni pristup uključi aktere koji su predstavnici svih strana u ovim podelama. Sveprisutnost teme Kosova i Metohije nameće njeno tretiranje od strane svih aktera bez obzira kom delu rascepa pripadaju.

Ono što možemo istaći kao ključni argument uz sveprisutnost teme Kosova i Metohije u kampanji vezano je za populistički obrazac kojem se

[3] Podatke su prikupljali studenti OAS Politikologije na predmetu Partije i partijski sistemi u školskoj 2022/2023. Ovim putem im upućujem zahvalnost na temeljno prikupljenim podacima.

prilagođava ova tema. Populizam se zasniva na podeli *mi i oni* (Orlović, 2019: 408). Postkonfliktno društvo zaokuplja upravo podela na nas i njih u konkretnom slučaju jer je proizvodnja neprijatelja često deo populističkog obrasca delovanja. Pol Taggart (Taggart, 2004) navodni niz karakteristika populizma u koji se tema Kosova i Metohije uklapa veoma praktično jer sa sobom nosi epitete koji podstiču razvoj populističkog narativa. Pre svega reč je o potrebi za eksploatacijom kriza u svrhe podizanja mobilizacije među biračima. U svrhu mobilizacije posebnu ulogu ima strah (od neprijatelja, od destabilizacije i sl.) (Ofe, 2016: 118). Pored toga, važnu karakteristiku populističkog obrasca nalazimo i u pojmu otadžbine (*heartland*) koja reprezentuje idealistički koncept zajednice kome služe (Taggart, 2004: 274). U ovom pojmu možemo naći mnogo veze sa identitetskim pitanjima na kojima se bazira i mit i stvarnost oko Kosova i Metohije. Iako nije direktno vezano za temu, potreba da se gradi harizmatički lider ima u sebi posrednu vezu kroz borbu lidera (bez obzira na poziciju u vlasti) za očuvanjem Kosova i Metohije i suvereniteta države.

Ceo koncept sveprisutnosti teme Kosova i Metohije u izbornim kampanjama temelji se na važnosti teme, na njenoj uključenosti u niz društvenih rascepa oko kojih se vodi politička debata i u vezanost za populistički obrazac gde se tema koristi kao dobar mehanizam za mobilizaciju.

Kontekst

Izbori 2023. dolaze kao posledica višemesečnih protesta u Srbiji i zahteva opozicije da se održe vanredni izbori. Nakon masovnih ubistava u Srbiji početkom maja 2023. godine došlo je do velikih protesta nazvanih „Srbija protiv nasilja”. Vladajuća koalicija imala je stabilnu većinu u parlamentu, ali je došlo do društvene krize i niza pritisaka da se ide na vanredne izbore. Prethodni izbori (2022) doneli su rast podrške partijama koje su se jasno i nedvosmisleno opredelile za podršku Ruskoj Federaciji u sukobu u Ukrajini. Rast desnice posebno je bio signifikantan. Posle bojkota izbora 2020. godine mnoge partije pretrpele su kadrovsku i resursnu štetu, jer su ostali bez redovnog finansiranja i bez prisustva u lokalnim i u republičkom parlamentu. Izbori 2023. projektovani su od strane vladajućih partija zajedno sa pokrajinskim izborima i delom lokalnih izbora, gde su posebno važnu ulogu imali izbori u Beogradu.

Važnu ulogu imaju i drugi kontekstualni faktori. Pre svega reč je o stanju demokratije u Srbiji, o rastu populizma i prirodi partijskog sistema Srbije. Srbija u nizu godina beleži padove rejtinga demokratije po nizu kriterijuma. Izborni proces kritikovan je od strane niza institucija i naglašavale su se potrebe da izbori budu slobodniji i pošteniji (Freedom House, ODHIR itd.). Od značajnijih promena, vlasti su išle ka izmeni izbornog cenzusa sa 5% na 3% (Vučićević, 2020: 13), što je dodatno fragmentisalo partijsku scenu u Srbiji. Privedbi na ovaj potez je bilo, ali je svakako uticao na ponašanja aktera i samostalne nastupe ili kreiranje

„dovoljnih“ koalicija kako bi se preskočio novi cenzus. S obzirom na bojkot izbora 2020, ova mogućnost je bila vidljiva na izborima 2022. godine i pokazalo se kao „dobar“ strateški potez za mnoge liste koje su postale deo parlamenta. Ovakav scenario posebno je značajan bio za ulazak 3 liste „desnice“ u parlament (NDSS-POKS, Dveri, Zavetnici), ali i levo-liberalne koalicije Moramo (Zajedno, Ne davimo Beograd). Parlament je u susret izborima 2023. bio pluralističniji, ali i fragmentiran i polarizovan po nizu pitanja.

Period pre izbora 2022. obeležila je iznenadna tema rata u Ukrajini i jasne pozicije partija donele su bolji rezultat onima koji su nedvosmišleno podržali rusku stranu (koalicija oko SPS i partije/koalicije desnice). Kontekst za izbore 2023. je znatno promenjen tragičnim događajima početkom maja 2023. i velikim protestima koji su bili inicijator parlamentarnih izbora. Jasna polarizacija vlast-opozicija bila je ključna podela koja je izbornu utakmicu pretvarala u izbor između dve opcije. Dodatni podsticaj ovoj podeli i simplifikaciji izbora za građane dalo je i ujedinjenje na građanskom opozicionom polu u listu „Srbija protiv nasilja“. Opoziciona javnost je pokazivala potrebu za ujedinjenjem i jednom „kolonom“ pro-evropske opozicije (Crta, 2023).

Protesti u Srbiji imaju svoju evoluciju još od pada komunizma i uspostavljanja višestranačja. Poslednji koji su se dešavali od maja 2023. reakcija su na masovna ubistva u Srbiji i nezadovoljstvo građana reakcijom države. U poslednjih nekoliko godina došlo je do promene odnosa vlasti prema protestima koja se zasniva na ignorisanju, smanjivanju važnosti i broja, ali i tvrdnjama o sumnjivoj pozadini protesta (detajnije u: Spasojević i Lončar, 2023: 8). Ignorisanje vlasti uz redovne optužbe, od strane opozicije, o zloupotrebi tragičnih događaja u političke svrhe ove proteste je doveo u ravan podele vlast - opozicija. Ipak, iako su protesti bili inicijalni deo ovih izbora, dinamika događaja nametala je druge teme. Svakako događaji na Kosovu i Metohiji u manastiru Banjska i okolini, koji su za posledicu imali i smrtne ishode, bili su događaji velike važnosti koji su se odigrali na mesec i po dana do izbora. Značajan spoljni pritisak po ovom pitanju temu je ponovo vraćao na odnose Beograda i Prištine.

U razmatranju teme Kosova i Metohije, značajno mesto ima i imanentno prisustvo populizma u politici u Srbiji. Populizam je politički „zeitgeist“ u Srbiji (Stojiljković i Spasojević, 2018) i nezaobilazna je formula političkog delovanja u Srbiji. Kroz decenije različitih populističkih lidera populizam je postao neraskidivi deo politike i načina vladanja u Srbiji (Orlović i Kovačević, 2024). Tema Kosova i Metohije, iako od najvišeg društvenog značaja, često je bila i predmet populističkog narativa, a sam proces pregovora Beograda i Prištine, nerazdvojiv je deo izbornih kampanja u Srbiji. Problem Kosova i Metohije koji traje veoma dugo i koji je bitno uticao na izbore u dugom nizu godina i decenija, u sebi ima potencijal za populističke obrasce u proizvodnji kriza i značaju za nacionalni identitet koji se može proizvoditi u pojam otadžbine i kao meta spoljnih neprijatelja prema suverenitetu i teritorijalnom integritetu zemlje (Kova-

čević i Surlić, 2022). Ipak, tema Kosova i Metohije je stvarni problem koji sa sobom nosi i demokratske, demografske, bezbednosne i druge društveno-političke izazove. Značajnu ulogu kao temeljno idenitetsko pitanje nosi i u istaknutoj ulozi Srpske pravoslavne crkve koja se temom Kosova i Metohije bavi sa jednoglasnim stavom u svojim redovima (Veković, 2024: 223). Ne treba izostaviti činjenicu da je SPC institucija sa najvišim stepenom poverenja građana u Srbiji. Važnost ove teme stoga ima i veliku ulogu kod opredeljivanja građana na izborima u Srbiji.

Izborna kampanja 2023. u Srbiji

Na izborima 2023. nastupilo je 18 izbornih lista. Iako se može govoriti o znatno manjem broju relevantnih partija u sistemu, u istraživanje je bilo uključeno 11 izbornih lista koje su praćene u 5 tematskih celina. Što se tiče teme Kosova i Metohije, ona se spominjala u svih 5 (a) država i politički sistem: spoljna politika i vladavina prava; b) sloboda, demokratija i civilno društvo; c) ekonomija: rad, zapošljavanje socijalni dijalog; d) socijalni sistemi i politike; e) politike identiteta: nacionalna politika, položaj i prava strukturno diskriminiranih grupa) a često se prilagođavala potrebama mobilizacije birača i karakteristikama koje čine populistički obrazac.

Kao deo političkog i nacionalnog identiteta tema Kosova i Metohije je upotrebljavana od strane niza političkih subjekata. Pod pojmom odbrane „otadžbine“ možemo je naći i kod vladajućih i kod opozicionih partija. Aleksandar Vučić, kao najpopularniji političar iz SNS, je govorio da će „do poslednjeg daha štiti nacionalne interese i naš narod na KiM“ (Euronews, 2023a). U tom maniru, išle su i koalicione i partijske kolege, koje su isticale da „Srbija koju predvodi Aleksandar Vučić neće priznati tzv. Kosovo, neće uvesti sankcije Ruskoj Federaciji i neće odustati od Republike Srpske i Srba u Crnoj Gori“ (Vulin) (RTS, 2023a). U ovom stavu, pored identitetskog pitanja, vidimo i odnos prema harizmatičkom lideru ali i spoljnopolitički stav prema regionu (i Srbima u regionu). Da je KiM tema svih tema moglo se videti i u nastupima gradonačelnika Beograda Aleksandra Šapića koji je isticao da „prvi čovek prestonice mora da ima jasne nacionalne stavove“ (Euronews, 2023b). Svoj stav ističe vrlo jasno: „Pitali su me kakve veze ima lokalna politika sa nacionalnim stavovima, te mi govore da često spominjem da Kosovo ne može da bude nezavisno i da nikada ne smemo da dozvolimo da nam se nakači etiketa genocidnog naroda, kao i da često pominjem da ne smemo da prekinemo odnose sa Rusijom. Zašto to da ne spominjem. Hoćemo li sutra u tim istim školama koje svi želimo da pravimo, decu da učimo da Kosovo nije deo naše teritorije..“ (Euronews, 2023b).

Nacionalna pitanja, a pre svih situaciju oko KiM, predsednik Vučić u kampanji je povezivao sa snagom srpske ekonomije. Naglašavao je buduće izazove i krize uz konstatacije da će se „pitanje Kosova i RS sve oštrije

postavljati” (Euronews, 2023c) ali i stav da ćemo imati „utakmicu koju ceo svet čeka, a mi moramo politički da preživimo i ekonomski napredujemo..moramo da imamo iskusne ljude da taj naš brod vodi” (Euronews, 2023c). Potencijalne krize i rizici često imaju mobilizatorsku ulogu koje podižu važnost učešća i podrške vlasti, bez obzira da li kriza ima stvarne ili potencijalne mogućnosti da eskalira. Kada je u pitanju Kosovo i Metohija, reč je o permanentnoj krizi, pa stoga građani ovakve poruke često čitaju kao značajne.

Socijalistička partija Srbije je, u skladu sa svojom politikom, jasno isticala svoj stav po pitanju Kosova i Metohije i nacionalnih interesa. Jedna od okosnica kampanje bila je upravo tema Kosova i Metohije. Uz slogan „Ivica Dačić – premijer Srbije” pokušali su da prezentuju svoje političke uspehe, pa je kampanja bila jasno usmerena na očuvanje birčkog tela i glasova sa prethodnih izbora. SPS je temu Kosova i Metohije tretirao kao važnu temu nacionalnog identiteta i kao deo spoljnopolitičke borbe koju su vodili. Lider SPS naglašavao je da se njihova koalicija temelji na „socijalnoj pravdi i patriotizmu” (N1, 2023a). Sama tema Kosova i Metohije tretirana je kao važno i temeljno pitanje istorije, kulture, tradicije i nacionalnog interesa. Stav se može svesti na mišljenje Dačića da „imamo dužnost da čuvamo naše svetinje kojih je najviše na Kosovu i Metohiji” (Blic, 2023a). Kao ministar spoljnih poslova, u kampanji je isticao očekivanja „od međunarodne zajednice, a najviše od Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) da insistira na sprovođenju svog mandata na Kosovu i Metohiji i da omogući Srbima uživanje svih međunarodno garantovanih prava” (Beta, 2023a). Odnos prema temi Kosova i Metohije u međunarodnim okvirima, nameće da partije svoje politike usmeravaju u odnosu na stav drugih zemalja prema tom pitanju. Često je tema Kosova i Metohije spor za mnoga druga pitanja sa pojedinim državama, ali i razlog boljih odnosa sa nekim drugim.

Slično kao i Vučić, kandidat SPS-a za premijera Ivica Dačić je govorio o krizama oko Kosova i Metohije, ali je isticao i da „pitanje Kosova i Metohije u nekoj mirnoj situaciji ne dolazi na sam vrh interesovanja građana” (N1, 2023b). Pre svega ukazujući na socijalne i ekonomske teme kao prioritetne, kada i ako ne bude problema na Kosovu i Metohiji. Ipak, Dačić je intenzivno govorio i aktuelnim događajima u kojima su postojale mnoge kontroverze („Izručenje Radoičića Prištini je nemoguće”, „Mi nikada nismo prihvatili Ohridski sporazum u celini”) (Danas, 2023a). Sve ovo je uticalo da Kosovo i Metohija bude centralni deo kampanje SPS.

Kada je reč o partijama „desne” orijentacije, one su imale temu Kosova i Metohije veoma zastupljenu u svojim kampanjama. Kosovo i Metohija dovodilo se u vezu sa suverenitetom i suverenističkim pravcima politika, sa nacionalnim interesom i nacionalnim identitetom, ali i kao bezbednosno i spoljnopolitičko pitanje. Kao okosnicu svoje kampanje temu Kosova i Metohije imala je koalicija Zavetnika i Dveri. Fokus se može staviti na dvoje lidera ove koalicije Milicu Đurđević Stamenkovski i Boška Obradovića. Obradović je isticao da su oni „zaštitnici ključnih nacionalnih i dr-

žavnih interesa" (RTS, 2023b), a kao prvu stavku naveo očuvanje Kosova i Metohije u sastavu Srbije. U kontekstu aktuelnih izbora zauzeti su stavovi o aktuelnim događajima u kojima je Kosovo i Metohija centralna tačka. Đurđević Stamenkovski je isticala da će „srpski narod 17. decembra pokazati inat briselskim ucenama" (Danas, 2023b) i da će „Srbija pružiti nacionalni otpor Briselu i Aljbinu Kurtiju" (Danas, 2023b) ali i kako je dodala, „onim partijskim dahijama koji iz javnih preduzeća iznose milione, nameštaju tendere i pokušavaju da uzurpiraju našu zemlju" (Danas, 2023b). Očigledno se ovde radi o podeli koja odgovara populističkom obrascu koji deli društvo na dve grupe (pravi narod vs lažna elita). Ovu podelu koriste populistički širom sveta, a u Srbiji je zastupljena u narativu i kod vlasti i kod opozicije.

Tema Kosova i Metohije stavljena je u kontekst uslova i podele *pro et contra* EU. Koalicija Zavetnika i Dveri pod imenom „Nacionalno okupljanje" isticala je da je „namera Brisela da formalno uslovi priznanje Kosova" (Blic, 2023b), da briselska administracija ima za cilj „brutalno gaženje suvereniteta srpske države" (Blic, 2023b) i da su „evropske integracije postale proces za srpske dezintegracije" (Danas, 2023c).

Variranje teme Kosova i Metohije između unutrašnje i spoljne politike jedan od je „manira" svih političkih opcija u Srbiji. Đurđević Stamenkovski je isticala da se „odbrana Kosova i Metohije u velikoj meri oslanja na geopolitičke pozicije Srbije" (Euronews, 2023c). Govorilo se da se ne pristaje na „zadiranje stranog faktora u unutrašnja pitanja zemlje" (Blic, 2023c), ali se tema širila i na podršku Rusije „kosovskom pitanju". Sama tema francusko-nemačkog plana bila je odbijana, a zanimljivo je da se isticalo da se time degradira Ustav i da je u pitanju „odbrana demokratije, odbrana narodnog suvereniteta" (N1, 2023b).

Kosovo i Metohija je bilo i u fokusu kampanje koalicije NADA koju čine Novi DSS i POKS. Prvenstveno korišćena je kao tema na kojoj se vladajuća koalicija može kritikovati. Miloš Jovanović, lider NDSS, isticao je da je „Vučić najveća prevara u srpskoj istoriji" (NovaS, 2023) i da je već „15 godina uslov za članstvo u EU prihvatanje secesije Kosova i Metohije" (NovaS, 2023). NADA je svoj potencijalni status u budućoj vladi uslovljavala sa odbijanjem francusko-nemačkog plana (Damas, 2023d) uz zahteve o korenitim promenama kosovske politike ali i korenitim promenama spoljne politike (Politika, 2023b). Ipak, koalicija NADA temelji svoju politiku na predlogu o „zamrznutom konfliktu" što bi za njih predstavljalo trenutno rešenje (NovaS, 2023b).

Sličan pristup prema temi Kosova i Metohije imali su i iz Narodne stranke. Vuk Jeremić je ponovio i u kampanji svoj stav da „EU uslovljava pristupni proces Srbije prihvatanjem francusko-nemačkog sporazuma, odnosno *de facto* priznavanjem „Kosova", što je potpuno neprihvatljivo" (Danas, 2023e). Stav Narodne stranke se uklapao u spoljnopolitički narativ kojem teži većina partija desnog spektra o ucenama, pritiscima i neprihvatljivosti uslovljavanja oko Kosova i Metohije. Vladimir Gajić je

istakao da je „Srbija u predvorju gubitka Kosova i Metohije“ (NS, 2023) i da treba odbiti ponuđeni plan.

Isključivost prema predlozima sa Zapada imali su i u Srpskoj radikalnoj stranci. SRS je svoju ulogu u „kosovskom problemu“ video kao aktivnu i jasnog stava da „Srbija mora da odbaci svaki predlog sporazuma koji predviđa nezavisnost Kosova“ (SRS, 2023). Aleksandar Šešelj je uokvirio spoljnu i unutrašnju politiku gde je dodao i vrednosti slobode i suvereniteta kao suštinske. Stav SRS o Kosovu i Metohiji deo je sveukupne politike koja se isticala u rečenici: „Vodićemo srpski narod putem suvereniteta i slobode – bez EU, kolonizacije i potčinjavanja“ (Kurir, 2023). SRS je biračima ponudio pridruživanje u BRIKS, kao jedan od garanta srpskog Kosova i Metohije.

Na drugoj strani, građanska (demokratska) opozicija, ujedinila se na listi „Srbija protiv nasilja“. Sama koalicija proizvod je građanskih protesta koji su išli u susret ovim izborima, ali je činila sve one koji su bili deo protestnog nezadovoljstva i niza zahteva koje su imali prema vlastima. Mediji (prorežimski, bliski režimu itd.) imali su stav da ova koalicija „nema jedinstven stav o bitnim temama“ (Blic, 2023b) i u prvi plan stavljali temu Kosova i Metohije. I sa druge strane, „opozicioni mediji“, imali su sličan stav da je koalicija podeljena oko francusko-nemačkog plana i „da će o tome kad ‘sruše’ Vučića“ (Danas, 2023f). Ipak, ono što je bio fokus kampanje na temi Kosova i Metohije, od strane SPN, je optužba ka vlasti da su jedini krivci zbog situacije na KiM. Miroslav Aleksić je isticao da je „francusko-nemački sporazum kruna potpuno sumanute politike aktuelne vlasti“ (NovaS, 2023c). Ipak, deo kampanje SPN bila je i poseta nekoliko lidera Kosovu i Metohiji i skup u Gračanici. Na ovom skupu isticano je da su „protiv francusko-nemačkog sporazuma“ (Aleksić), da „Srbi na Kosovu žive pod terorom Vučića i Kurtija“ (Milivojević) (N1, 2023c) i da će im prioritet biti istraga ubistva Olivera Ivanovića (Jovanović) (N1, 2023d). SPN je jasno isticao svoje tumačenje i kritiku „kosovske politike“ koju vodi aktuelna vlast, ali je samo deo koalicije imao negativan stav prema ponuđenom sporazumu. Ipak, ciljevi ove koalicije se razlikuju po nizu javnih politika, ali je smena vlasti bila istaknuta kao prioritet. Deluje da je tako bila i tretirana tema Kosova i Metohije, jer očigledno postoje različita mišljenja unutar koalicije.

Zaključak

Sveprisutnost teme Kosova i Metohije u političkom životu Srbije prenosi se i na izborne kampanje. Bez obzira, da li želeli ili ne, tema Kosova i Metohije neophodan je deo izbornih debata, pitanja novinara, zahteva i očekivanja birača. Pojedine političke partije i koalicije temu Kosova i Metohije uzimaju za okosnicu svoje kampanje, a pojedine je prilagođavaju različitim javnim politikama. Kosovo i Metohija neizostavan je deo spoljnopolitičkih orijentacija partija i njihovo variranje između Istoka i

Zapada uslovljeno je odnosom prema ovoj temi. Odnos prema nacionalnim interesima i suverenitetu svodi se na odnos prema Kosovu i Metohiji. Pojedine partije temu vezuju za vrednosti slobode i demokratije. Pitanje bezbednosti dovodi se u vezu sa odnosima i situacijom na Kosovu i Metohiji. Često se Kosovo i Metohija tretira i kroz pitanja socijalne i ekonomske politike. Tema ima veliki populistički potencijal pa se različiti obrasci mogu pronaći u diskursu o Kosovu i Metohiji. Naglašena podela na *mi* i *oni*, isticanje borbe za nacionalni interes i permanentna kriza sa podizanjem tenzija, naglašavanje koncepta „otadžbine“ i gubitka identiteta u slučaju gubitka Kosova i Metohije – sve su to pristupi političkih partija ovoj temi u izbornoj kampanji.

Kad je reč o podelama u partijskom sistemu, vlast na čelu sa SNS kroz svoj sveobuhvatan pristup, Kosovo i Metohiju stavlja na jedno od prioritarnih mesta i intenzivno vodi kampanju bez obzira kakvo je stanje na terenu. SPS često kao okosnicu kampanje ima Kosovo i Metohiju i na bazi borbe za nacionalne interese ističe svoju predanost odbrani Kosova i Metohije. Uz intenzivne promene i ulogu obe partije u rešavanju pitanja Kosova kroz različite sporazume, dolazi se do velikog izazova oko pozicioniranja partija prema rešenjima koja često imaju značajne posledice po prisustvo Srbije na KiM.

Kada je reč o opoziciji, jedna od ključnih tema u bipolarnosti opozicije je Kosovo i Metohija. Podela na desnu (nacionalnu) i demokratsku (građansku) opoziciju svoje uporište nalazi u odnosu, stavovima i mehanizmima borbe oko Kosova i Metohije. Isključivost desne opozicije prema EU najviše se temelji na stavu da EU želi nezavisno Kosovo. S druge strane, partije unutar građanske opozicije nemaju jednoglasan stav. Kako se partije ove grupacije kreću ka centru ili ka desnici, tako se njihov stav o KiM približava desnoj opoziciji. Dok drugi deo građanske opozicije ide od stavova da je jedino vlast kriva za stanje na KiM, preko težnje ka drugačijoj spoljnoj politici i većoj saradnji sa EU, do pojedinih stavova o izgubljenom Kosovu i potrebi da se prizna „realnost“ na Kosovu.

Izbori 2023. i kampanja pokazuju da se tema Kosova i Metohije ne može zaobići. Najbolji primer toga je ponašanje koalicije SPN, koja je prvenstveno istakla da nema jedinstven stav, ali da će se time baviti kad „sruše“ Vučića. Ipak, odlazaka u Gračanicu i isticanja jasnog stava dela lidera SPN o jačoj borbi za suverenitet i protiv aktuelnog francusko-nemačkog plana, pokazalo se da se mora dati odgovor na ovu temu kampanje. Bez obzira kako planirali kampanju, Kosovo i Metohija je tema svih tema na izborima u Srbiji.

Kosovo and Metohija as the ‘topic of all topics’ in elections in Serbia

Abstract

Elections and electoral campaigns in Serbia have consistently revolved around the topic of Kosovo and Metohija since the introduction of multi-partyism. Current events often influence the prominence of the issue, but Kosovo and Metohija have become part of broader social cleavages within the Serbian electorate. Political parties position themselves in various ways, but commitment to national interest and identity is affirmed through the struggle for Kosovo and Metohija. The ubiquitous theme of Kosovo and Metohija is integral to both domestic and foreign policy orientations in Serbia. Kosovo and Metohija feature prominently in security, cultural, religious, and economic campaign themes. Taking a stance on this issue can often win votes, but it can also be a demoralizing moment for voters. Kosovo and Metohija perfectly fit into the populist discourse, which is inherent in the political life of Serbia. In the 2023 campaign, although the focus was on protests and the May tragedies in Serbia, Kosovo and Metohija were intertwined with various topics, and almost all actors had their positions on the past, present, and future of Kosovo and Metohija. The research was conducted by tracking the electoral campaign and key messages sent by leaders of the most important political options in Serbia, divided into government and opposition, and within the opposition, into right-wing/nationalist and democratic/civic, which would be the closest description of the differences within the opposition.

Keywords

elections, Serbia, Kosovo and Metohija, electoral campaign

Literatura

- Crta, (2023). Istraživanje javnog mnjenja. Dostupno na: „Srbija protiv nasilja” 41, a SNS i partneri 49 odsto: Opozicija ima šanse na izborima samo u jednoj koloni, evo šta pokazuje novo istraživanje CRTE (nova.rs) (16.10.2023.)
- Goati, Vladimir, (2004). Partije i partijski sistem u Srbiji. Niš: Odbor za građansku inicijativu.
- Kovačević, Despot i Stefan Surlić, (2022). Srpsko-albanski odnosi: porast populizma u odsustvu sporazuma o statusa Kosova. *Izlaganje na konferenciji „Autokracije i demokracije: rat i mir”* (knjiga sažetaka). Hrvatski politološki razgovori 2022. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Kovačević, Despot, (2023). Partije i partijski sistemi na postjugoslovenskom prostoru. Beograd: Albion Books, Fakultet političkih nauka.
- Ofe, Klaus, (2016). Evropa u zamci. Beograd: Službeni glasnik.
- Orlović, Slaviša and Despot Kovačević, (2024). “Populism as a Technique of Power in Serbia”. In: *Perspectives on Populism: Diverse Voices from the European “Periphery”* (247-268) Baden-Baden: Nomos.
- Orlović, Slaviša, (2019). Politička sociologija. Beograd: Fakultet političkih nauka.

- Pavlović, Dušan i Slobodan Antičić, (2007). Konsolidacija demokratskih ustanova u Srbiji posle 2000. godine". Beograd: Službeni glasnik.
- Spasojević, Dušan and Jelena Lončar, (2023). "Facing protests in Serbia: patterns of new competitive authoritarianism", *Democratization*, DOI: 10.1080/13510347.2023.223861
- Stojiljković, Zoran I Dušan Spasojević. „Populistički Zeitgeist u 'proevropskoj' Srbiji". *Politička misao*, vol. 55, no.3, 2018, pp. 104-128.
- Taggart, Paul, (2004). "Populism and representative politics in contemporary Europe" *Journal of Political Ideologies* 9(3): 269–288.
- Veković, Marko, (2024). Religija i politika u Srbiji: Između teorije i prakse. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Vučičević, Dušan, (2020). „Reforme izbornog sistema Srbije: 'od nema izmena u izbornoj godini' do 'menjamo radi jačanja demokratije' u samo nekoliko meseci", u: *Dijalog o izborima*, Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Internet izvori:
- Beta, (2023a). „Dačić: OEBS da insistira na garanciji međunarodnih prava za Srbe na Kosovu i Metohiji". Dostupno na: Dačić: OEBS da insistira na garanciji međunarodnih prava za Srbe na Kosovu i Metohiji - BetaRS (28.11.2023.)
- Blic, (2023a). „Dačić: Imamo dužnost da čuvamo naše svetinje kojih je najviše na Kosovu i Metohiji". Dostupno na: Dačić: Imamo dužnost da čuvamo naše svetinje kojih je najviše na KiM (blic.rs) (7.12.2023.)
- Blic, (2023b). „Zavetnici: Namera Brisela je da formalno uslovi priznanje nezavisnosti Kosova". Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/politika/zavetnici-namera-brisela-je-da-formalno-uslovi-priznanje-nezavisnosti-kosova/f8w50k4> (02.12.2023.)
- Blic, (2023c). „Milica Đurđević Stamenkovski: Ne pristajemo na zadiranje stranog faktora u unutrašnja pitanja zemlje". Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/politika/milica-zavetnica-ne-pristajemo-na-zadiranje-stranog-faktora-u-unutrasnja-pitanja/ewljx3y> (29.11.2023.)
- Blic, (2023d). „Problem Kosova ispit za opoziciju: Lista „Srbija protiv nasilja” nema jedinstven i jasan stav o bitnim temama". Dostupno na: „Srbija protiv nasilja” nema jedinstven stav o Kosovu i sankcijama Rusiji (blic.rs) (27.11.2023)
- Dačić: Izručenje Radoičića Prištini je nemoguće - Politika - Dnevni list Danas (13.12.2023.)
- Danas, (2023a). „Dačić: Izručenje Radoičića Prištini je nemoguće". Dostupno na:
- Danas, (2023b). „Đurđević Stamenkovski: Srpski narod će 17. decembra pokazati inat briselskim ucenama". Dostupno: Đurđević Stamenkovski: Srpski narod će 17. decembra pokazati inat briselskim ucenama - Politika - Dnevni list Danas (27.11.2023).
- Danas, (2023c). „Milica Đurđević Stamenkovski: Evropske integracije su postale proces za srpske dezintegracije". Dostupno na: Milica Đurđević Stamenkovski: Evropske integracije su postale proces za srpske dezintegracije - Politika - Dnevni list Danas (3.12.2023.)
- Danas, (2023e). „Vuk Jeremić za Komsomolskaju pravdu: Beograd bi trebalo da redefiniše svoje odnose sa Briselom", Dostupno na: Vuk Jeremić za Komsomolskaju pravdu: Beograd bi trebalo da redefiniše svoje odnose sa Briselom - Politika - Dnevni list Danas (2.12.2023.)
- Danas, (2023f). „Koalicija Srbija protiv nasilja podeljena oko francusko-nemačkog plana, o tome će kad „sruše” Vučića". Dostupno na: Koalicija Srbija protiv nasilja podeljena

- oko francusko-nemačkog plana, o tome će kad „sruše“ Vučića – Politika – Dnevni list Danas (5.12.2023.).
- Euronews, (2023a). „Vučić na predizbornom skupu u Kruševcu: Do poslednjeg daha ću štiti nacionalne interese i naš narod na KiM“. Dostupno na: Vučić na predizbornom skupu u Kruševcu: Do poslednjeg daha ću štiti nacionalne interese i naš narod na KiM (euronews.rs) (7.12.2023.)
- Euronews, (2023b). „Šapić: Prvi čovek srpske prestonice mora da ima jasne nacionalne stavove“. Dostupno na: Šapić: Prvi čovek srpske prestonice mora da ima jasne nacionalne stavove (euronews.rs) (11.12.2023.)
- Euronews, (2023c). „Vučić: Biće još većih pritisaka na našu zemlju, plašim se situacije oko KiM“. Dostupno na: Vučić: Biće još većih pritisaka na našu zemlju, plašim se situacije oko KiM (euronews.rs) (11.12.2023.)
- Kurir, (2023). „Aleksandar Šešelj: Vodićemo srpski narod putem suvereniteta i slobode – bez EU, kolonizacije i potčinjavanja. Dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/izbori-2023/4307458/aleksandar-seselj-za-slobodu-i-suverenitet-a-ne-strane-dikta-te> (04.12.2023.)
- N1, (2023a). „Dačić: Sa Jedinstvenom Srbijom imamo najdugovečniju koaliciju na svetu, On je naglasio da su osnovni principi te koalicije „socijalna pravda i patriotizam“. Dačić: Sa Jedinstvenom Srbijom imamo najdugovečniju koaliciju na svetu (n1info.rs) (12.12.2023.)
- N1, (2023b). „Dačić: U interesu Srbije je da ja budem premijer, Pitanje Kosova i Metohije u nekoj mirnoj situaciji ne dolazi na sam vrh interesovanja građana“. Dostupno na: Dačić: U interesu Srbije je da ja budem premijer – Izbori 2023 – N1 (n1info.rs) (12.12.2023.)
- N1, (2023b). „Đurđević Stamenkovski: Napadaju nas više nego Kurtija, EU predlog o Kosovu je plan o pokoravanju“. Dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/izbori-2023/gosca-iza-vesti-milica-djurdjevic-stamenkovski/> (29.11.2023.)
- N1, (2023c). „Milivojević u Gračanici: Srbi na Kosovu žive pod terorom Vučića i Kurtija“. Dostupno na: Milivojević u Gračanici: Srbi na Kosovu žive pod terorom Vučića i Kurtija (n1info.rs) (4.12.2023.)
- N1, (2023d). „Ćuta u Kosovskoj Mitrovici: Pitanje je ko je od nas sledeći Oliver Ivanović“. Dostupno na: Ćuta u Kosovskoj Mitrovici: Pitanje je ko je od nas sledeći Oliver Ivanović (n1info.rs) (4.12.2023.)
- NovaS, (2023). „Jovanović (NADA): Vučić je najveća prevara u srpskoj istoriji“. Dostupno na: Jovanović (NADA): Vučić je najveća prevara u srpskoj istoriji (nova.rs) (2.12.2023.)
- Danas, (2023d), „Marsenić: Ako bi došlo do tehničke vlade sa prozapadnom opozicijom, ne bi bilo sprovođenja francusko-nemačkog plana.“ Dostupno na: Marsenić: Ako bi došlo do tehničke vlade sa prozapadnom opozicijom, ne bi bilo sprovođenja francusko-nemačkog plana – Politika – Dnevni list Danas (29.11.2023.)
- NovaS, (2023b). „Jovanović: Rešenje za Kosovo je zamrznuti konflikt.“ Dostupno na: <https://nova.rs/vesti/politika/aleksic-francusko-nemacki-sporazum-je-kruna-potpuno-sumanute-politike-aktuelne-vlasti/> (29.11.2023.)
- NovaS, (2023c). „Aleksić: Francusko-nemački sporazum je kruna potpuno sumanute politike aktuelne vlasti“. Dostupno na: Aleksić: Francusko-nemački sporazum je kruna potpuno sumanute politike aktuelne vlasti (nova.rs) (29.11.2023.)

- NS, (2023). „Гајић: Србија у предворју губитка Косова и Метохије, одбацити „француско-немачки“ план“. Народна странка (narodna.org.rs) (30.11.2023.)
- Politika, (2023a). „Vulin: Srbija koju vodi Vučić i vlada koju podržava PS neće priznati Kosovo“. Dostupno na: Вулин: Србија коју води Вучић и влада коју подржава ПС неће признати Косово (politika.rs) (10.12.2023.)
- Politika, (2023b). „MILOŠ JOVANOVIĆ: Korenito promeniti kosovsku politiku“. Dostupno na: Potrebna je korenita promena spoljne politike (politika.rs) (11.12.2023)
- RTS, (2023a). „Obradović za RTS: Mi smo zaštitnici ključnih nacionalnih i državnih interesa“. Dostupno na: <https://www.rts.rs/lat/vesti/izbori-2023/5325741/vucic-u-prokuplju-prosecna-plata-do-2027-bice-veca-od-1400-evra-obradovic-mi-smo-zastitnici-kljucnih-nacionalnih-i-drzavnih-interesa.html> (11.12.2023.)
- SRS, (2023). „Aleksandar Šešelj: „Srbija mora da odbaci svaki predlog sporazuma koji predviđa nezavisnost Kosova“. Dostupno na: <https://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/saopstenja/srbija-mora-da-odbaci-svaki-predlog-sporazuma-koji-predvi-dja-nezavisnost-kosova.html> (27.11.2023.)